

บทที่ 4

อุโบสถวัดสระแก

อุโบสถไม้ขนาดกะทัดรัดที่สร้างสรรค์ด้วยพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเดิมเป็นช่างไม้ที่มีฝีมือ ร่วมสร้างกับคนในชุมชน ตั้งอยู่ท่ามกลางความเงียบสงบในบริเวณวัดสระแก บ่งบอกถึงความเรียบง่าย สมถะ มีพลัง และแสดงสัจจะของวัสดุ อันเกิดจากออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การใช้วัสดุพื้นถิ่น และเหมาะสมกับการใช้สอย ด้วยเหตุว่าอดีตในช่วงเวลาของการสร้างบ้านแปงเมือง พื้นที่ดังกล่าวถือเป็นท้องถิ่นที่ห่างไกล ย่อมมีข้อจำกัดหลายประการ แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาลักษณะทางกายภาพ อุโบสถวัดสระแกถือว่าเป็นอาคารที่มีการออกแบบให้อาคารมีส่วนที่ดี โครงสร้างและเทคนิคการก่อสร้างสะท้อนให้เห็นถึงฝีมือเชิงช่างในชุมชน การเลือกใช้วัสดุก่อสร้างในพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาทางวิชาการวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม แต่เนื่องจากวัดได้มีการสร้างอุโบสถหลังใหม่ ทำให้อาคารหลังนี้ไม่มีการใช้สอย ประกอบกับการที่ชุมชนยังมิได้มีการวางแผนในการอนุรักษ์อย่างจริงจังทำให้อาคารดังกล่าวเสื่อมสภาพลงตามกาลเวลา ดังภาพที่ 4.1 มีรายละเอียดของการศึกษา ดังนี้

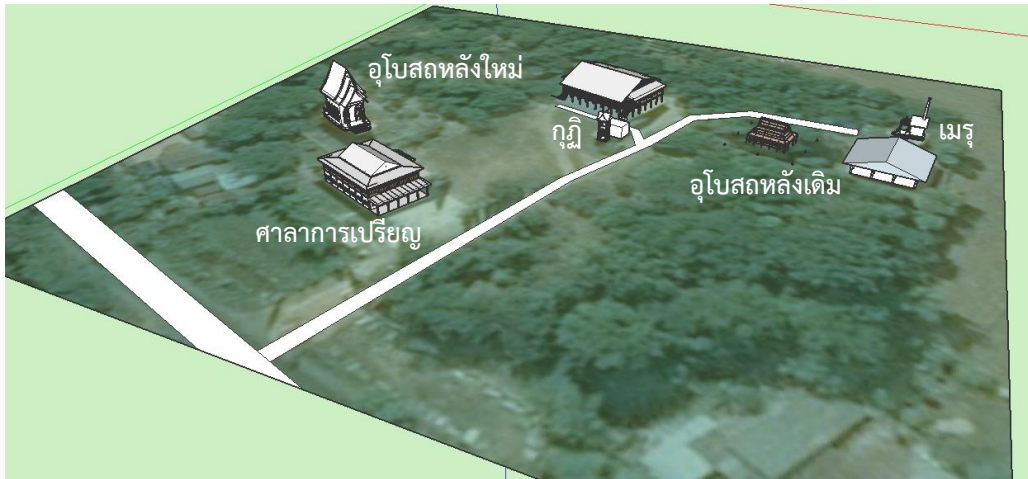
ภาพที่ 4.1 อุโบสถวัดสระแก

ที่ตั้ง วัดสระแก บ้านสระแก้ว หมู่ 12 ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
พิกัด 15° 61' 08.9"N, 102° 91' 40.0"E
อายุของอาคาร ราว 100 ปี คาดว่าสร้างสร้างในปี พ.ศ. 2460

ประวัติความเป็นมาของชุมชนและวัด

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านสระแก้ว เริ่มต้นจากนายหลวงรามกับนายสีได้ชักชวนกัน 2 ครอบครัวอพยพมาจากบ้านแกซึ่งอยู่ทางทิศใต้ เนื่องจากได้ยินคำล่ำลือว่าบริเวณแถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้เดินทางมาพบสระใหญ่ (หนองขมิ้นในปัจจุบัน) สมัยนั้นเป็นสระรูปสี่เหลี่ยม และบริเวณหมู่บ้านยังเป็นป่าทึบ ในสระมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยสัตว์น้ำ ต่อจากนั้นจึงได้ชักชวนผู้อื่นอพยพมาเพิ่มประมาณ 10 ครอบครัวเพื่อก่อตั้งเป็นหมู่บ้าน แต่ก่อนที่จะก่อตั้งหมู่บ้าน ในสมัยนั้นเชื่อว่าต้องมีการเสี่ยงทายก่อน พอเดินทางมาถึงบ้านคุณ ซึ่งในตอนนั้นยังเป็นป่า เมื่อทำการเสี่ยงทายผลปรากฏว่า บริเวณนั้นอยู่แล้วจะไม่เจริญรุ่งเรือง ไม่มีความสุข จึงได้ไปเดินทางต่อไปที่บ้านแสด ซึ่งในตอนนั้นยังเป็นป่าทึบ เมื่อทำการเสี่ยงทายผลปรากฏว่า อยู่แล้วจะไม่เจริญรุ่งเรือง ไม่มีความสุข จึงได้เดินทางต่อไปจนถึงป่าละเมาะ จึงทำการเสี่ยงทายผลปรากฏว่า เมื่ออยู่แล้วคนในหมู่บ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข และมีความเจริญรุ่งเรือง จากผลการทำนายนี้เองจึงก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโนนยุง” หรือ “บ้านกุนทา” หรือเรียกอีกชื่อว่า “บ้านดอนยุง” สาเหตุที่เรียกว่าบ้านดอนยุง เนื่องจากบริเวณนั้นมียุงจำนวนมาก ในขณะที่ก่อตั้งหมู่บ้านยังไม่มีสระน้ำในหมู่บ้าน เมื่ออยู่ได้สักระยะหนึ่งชาวบ้านจึงได้ร่วมกันขุดสระน้ำขึ้นในหมู่บ้าน (คือหนองสระแกในปัจจุบัน) เมื่อขุดเสร็จฝนก็ตกทำให้น้ำเต็มสระ ยามถึงตอนกลางคืนชาวบ้านเห็นแสงสว่างเป็นสีเขียวพุ่งออกมาจากสระเหมือนแก้ว กระจายเต็มท้องฟ้าเลยตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสระแก้ว” (สมัย ภายไธสง, ทอง เลิศไธสง. 2558. สัมภาษณ์)

จากเอกสารทะเบียนวัดสระแก บ้านสระแก้ว หมู่ 12 ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ระบุข้อมูลของวัดสระแก้วว่า วัดสระแกก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2120 โดยมีพระอาจารย์พรมมาได้นำญาติโยม และชาวบ้านมาช่วยกันก่อตั้งวัดขึ้น โดยมีที่ดินทั้งหมด 24 ไร่ 2 งาน 34 ตารางวา มีเจ้าอาวาสสืบต่อกันมาจำนวน 33 รูป ปัจจุบันมีพระบุญเลิศ กุศลรักษา ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระรักษาการแทนเจ้าอาวาส ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546

ภาพที่ 4.2 ผังบริเวณวัดสระแก

ประวัติความเป็นมาของอาคาร

ประวัติการสร้างอาคาร ตามเอกสารของวัดและจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนได้เล่าพอสังเขปว่า อุโบสถวัดสระแก (หลังเดิม) ได้สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2460 ใช้เวลาสร้างเพียง 1 ปีก็แล้วเสร็จ โดยมีพระอาจารย์แก้วเป็นผู้ออกแบบและเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างด้วยตัวเอง พระอาจารย์แก้วและชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างโครงสร้างตัวอุโบสถขึ้นมาแล้ว เกณฑ์ชาวบ้านมาช่วยกันขุดดินและขนนำมามากใส่ภายในอุโบสถ จากนั้นได้ช่วยกันทำฝาดผนังด้วยไม้เนื้อแข็ง เมื่อเสร็จเรียบร้อยก็ยกขึ้นไปประกอบคล้ายกับการสร้างเรือนไทย อุโบสถหลังนี้ใช้ไม้ประดู่เป็นวัสดุก่อสร้างทั้งหลัง โดยชาวบ้านนำไม้มาจากบริเวณวัดและในหมู่บ้านซึ่งในสมัยนั้นเป็นป่า และมีต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมากมาย ตัวอุโบสถใช้การเข้าไม้แทนการตอกตะปู พื้นอุโบสถเป็นดินอัดแน่น ซึ่งดินที่นำมาถมเป็นพื้นได้ขุดมาจากบริเวณหลังอุโบสถ (ปัจจุบันมีการถมดินและทำศาลาพักศพ)

ประวัติการซ่อมแซม/บูรณะ เนื่องจากวัสดุก่อสร้างของอาคารเป็นไม้ ทำให้อาคารมีความชำรุดตามกาลเวลา โครงสร้างเสาบริเวณโคนเสามีรอยแยก ชาวบ้านได้นำเหล็กมาเสียบที่ฐานอาคาร เพื่อเสริมให้ฐานมีความแข็งแรง และได้เทพื้นด้วยปูนซีเมนต์ทับพื้นดินอัดแน่น เพื่อยึดอุโบสถไว้ไม่ให้ล้มเอียง ส่วนหน้าบันได้มีการนำสังกะสีมาตีปิดไว้ เนื่องจากไม้หน้าบันได้ชำรุดเสียหาย การซ่อมแซมดังกล่าวไม่สามารถระบุปี พ.ศ. ที่แน่ชัด (ณัฐฤติ กาลไรสง. 2558. สัมภาษณ์) ส่วนวัสดุบุหลังคาจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน ระบุว่าเดิมอุโบสถมีหลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าว แต่มีบางคนระบุว่ามุงด้วยสังกะสี (สมัย ภายไรสง. 2558. สัมภาษณ์) จึง

สันนิษฐานว่าในช่วงแรก อุโบสถอาจมุงด้วยกระเบื้องว่าว ขนาด 23 x 23 เซนติเมตร เนื่องจากพบเศษและแผ่นกระเบื้องว่าวในพื้นที่ภายในวัด สอดคล้องกับการที่มีผู้อาวุโสในชุมชนบางคนจดจำได้ว่าอุโบสถมุงด้วยกระเบื้องว่าว ต่อมาเมื่อมีการเดินรถไฟเข้ามาถึงเมืองบุรีรัมย์ในปี พ.ศ. 2468 จึงได้เปลี่ยนมาเป็นแผ่นสังกะสี โดยได้ขึ้นเกวียนไปซื้อแผ่นหลังคาสังกะสีมาจากสถานีรถไฟเมืองยาง (ปัจจุบัน คือสถานีรถไฟลำปลายมาศ) เพราะแผ่นหลังคาสังกะสีลอนลูกฟูกที่มีขนาดเบากว่ากระเบื้องว่าว จึงใช้แปจจำนวนน้อยกว่าเดิม ระยะห่างของแปกว้างขึ้น สันนิษฐานได้จากมีการถากไม้จันทันเดิมที่มีรอยบากแปออกเพื่อให้รับกับแผ่นหลังคาสังกะสีลอนลูกฟูก

การใช้สอย

ในอดีตพระสงฆ์ใช้อุโบสถหลังนี้ประกอบสังฆกรรม โดยชาวบ้านในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงต่างใช้อุโบสถหลังนี้ในการอุปสมบทบุตรหลาน โดยชาวบ้านเชื่อว่าอุโบสถหลังนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้านในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นอย่างมาก หลังจากที่มีการสร้างอุโบสถหลังใหม่แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2546 จึงได้มีการทำพิธีถือนุโบสถหลังเดิมแล้วย้ายไปประกอบสังฆกรรมที่อุโบสถหลังใหม่แทน นอกจากนี้พระพุทธรูปประธานของอุโบสถหลังเดิมที่มีอยู่ 2 องค์ ในอดีตถูกโจรกรรมไป 1 องค์ ทางวัดจึงได้ย้ายพระพุทธรูปไม้ที่เหลืออยู่อีกองค์ไปไว้บนกุฏิ ปัจจุบันอาคารหลังนี้อยู่ในสภาพทรุดโทรม พบปัญหาปลวกทำลายโครงสร้างไม้ และชุมชนยังไม่มีแนวทางและแผนการในการอนุรักษ์แต่อย่างใด

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

อุโบสถวัดสระแกเป็นอุโบสถไม้แบบทึบ ขนาด 3 ห้อง หน้าหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออก ผนังแบบทรงโรง ขนาดกว้าง 4.10 เมตร ยาว 6.90 เมตร มีพื้นที่ใช้สอยประมาณ 29.11 ตารางเมตร ฐานแอ่นขึ้นสร้างจากแผ่นไม้ สูงจากพื้น 1.50 เมตร มีตั่งไม้แท่นชั้นบันไดทางขึ้นด้านหน้าอาคาร ฝาผนังไม้แบบฝาสายบัว หลังคาทรงจั่วแบบมีกันสาดยื่นคลุมทั้งสี่ด้าน (แต่เดิมเป็นทรงจั่ว ปัจจุบันมุงด้วยแผ่นหลังคาสังกะสีลอนลูกฟูก ไม่มีส่วนประดับหลังคา ความสูงของอาคารจากระดับพื้นบริเวณรอบอาคารถึงระดับหลังคาประมาณ 6.75 เมตร ภายในเป็นโถงโล่ง ผนังซีเมนต์ขัดมัน มีฐานชุกชีรองรับพระพุทธรูป และพื้นรอบอาคารเป็นพื้นดิน ยังคงพบก้อนหินเป็นสีมาแสดงแนวเขตพัทธสีมาเดิมอยู่ในบริเวณ ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดสระแก

โครงสร้างและวัสดุ

เสา ทำจากไม้ประดู่ ขนาด 21×21 เซนติเมตร จำนวน 4 ต้น และมีเสาระเบียง จำนวน 4 ต้น ดังภาพที่ 4.4

ผนัง มีลักษณะเป็นฝาสายบัว ทำเป็นฝาสำเร็จเป็นแผ่น แล้วยกขึ้นประกอบทำจากไม้ ประดู่หนา 3 เซนติเมตร มีความสูงจากฐานแอมวจนถึงยอดผนัง 2.80 เมตร ดังภาพที่ 4.5

พื้น พื้นภายในอาคารเดิมเป็นพื้นดินถมอัดแน่น ปัจจุบันมีการเทคอนกรีตขัดมันทับชั้น ดินเดิม

ฝ้าเพดาน ไม่มีฝ้าเพดาน ทั้งภายในอุโบสถ และชานคา ดังภาพที่ 4.5

หลังคา หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวและมีหลังคากันสาดยื่นคลุมทั้งสี่ด้าน หน้าบันทำด้วย แผ่นไม้ประดู่นำมาเรียงต่อกัน ไม่มีส่วนประดับหลังคา ดังภาพที่ 4.6

ประตู ทำจากไม้ประดู่ขนาด 0.35×1.70 เมตร วงกบ ทำจากไม้ประดู่ มีลักษณะโค้ง ขนาด 0.84×1.90 เมตร ดังภาพที่ 4.7

หน้าต่าง เป็นหน้าต่างลูกฟักไม้ บานเปิดคู่ จำนวน 6 ชุด ขนาดบานกว้าง 0.21×0.73 เมตร ทำจากไม้ประดู่ ดังภาพที่ 4.8

บันได บันไดด้านหน้าอาคารใช้ไม้ประดู่ทำเป็นตั่งต่างระดับมี 3 ชั้น ดังภาพที่ 4.9

ภาพที่ 4.4 โครงสร้างเสาและโครงหลังคาของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.5 ฝาผนังภายนอกและภายในของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.6 โครงสร้างใต้หลังคา และหน้าบันของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.7 ประตูของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.8 หน้าต่างของอุโบสถวัดสระแก

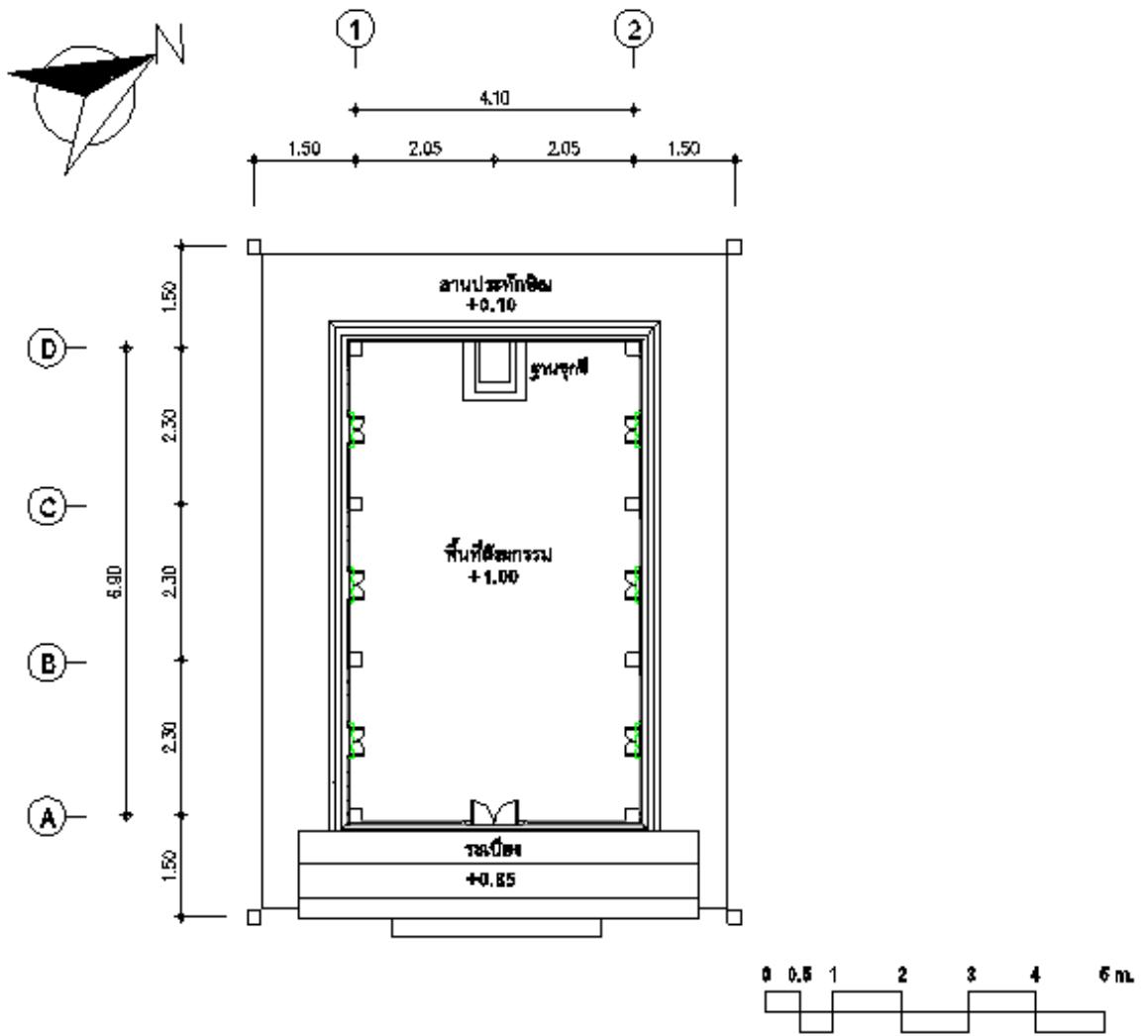
ภาพที่ 4.9 บ้านไต่และฐานแอวชั้นของอุโบสถวัดสระแก

ส่วนประดับทางสถาปัตยกรรม

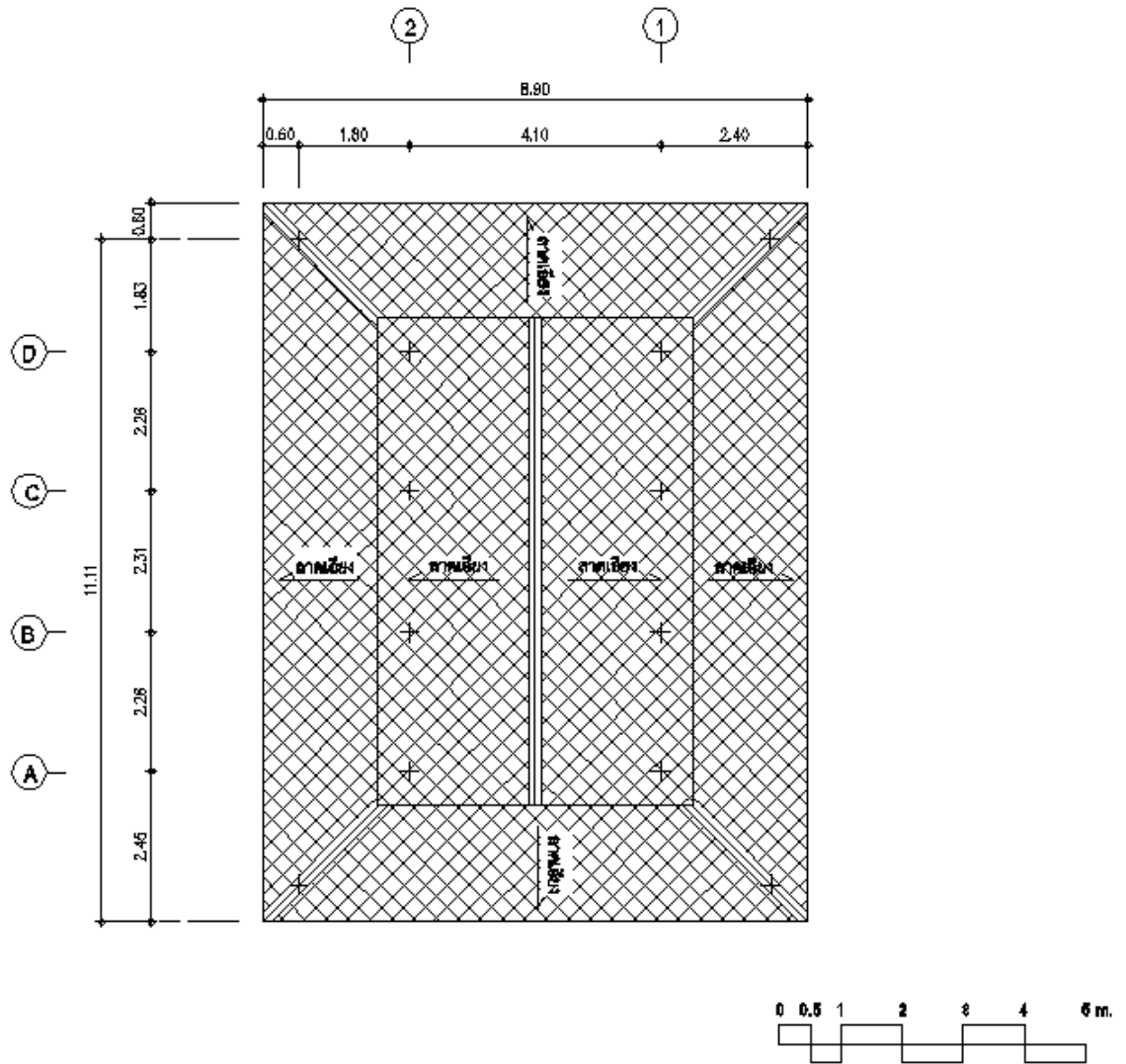
อุโบสถหลังนี้ไม่มีส่วนประดับทางสถาปัตยกรรมมากนัก ไม่พบการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือลวดลายแกะสลักที่เด่นชัด มีเพียงการแกะสลักไม้เป็นวงโค้งเหนือประตูทางเข้า เสมือนซุ้มประตู และบริเวณหน้าบัน เหนือหลังคา กั้นเสา มีการฉลุไม้เป็นช่องลายเรขาคณิตมีจังหวะซ้ำ ๆ ตลอดชิ้นส่วน

แบบแสดงทางสถาปัตยกรรม

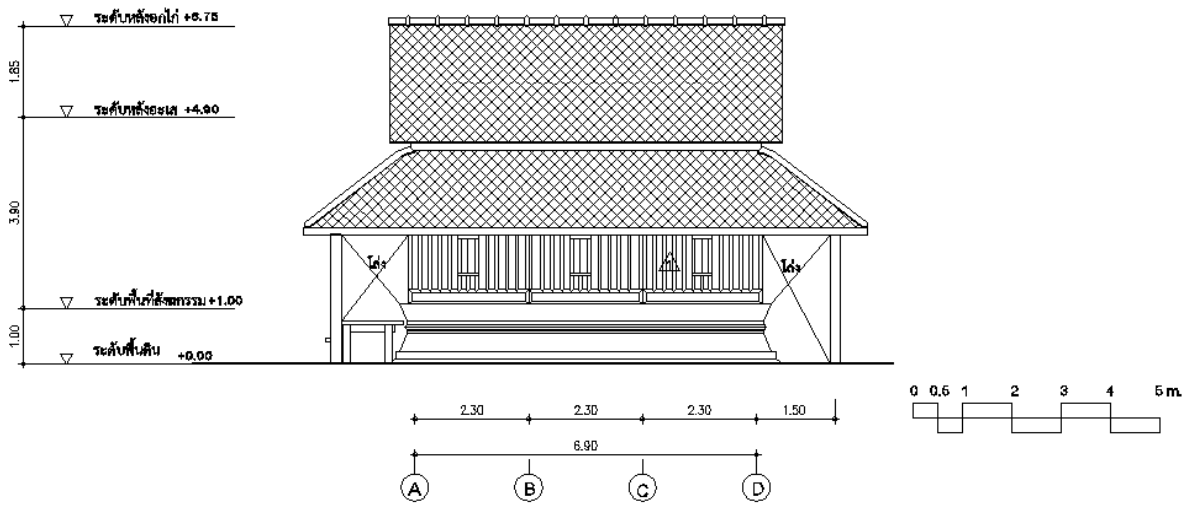
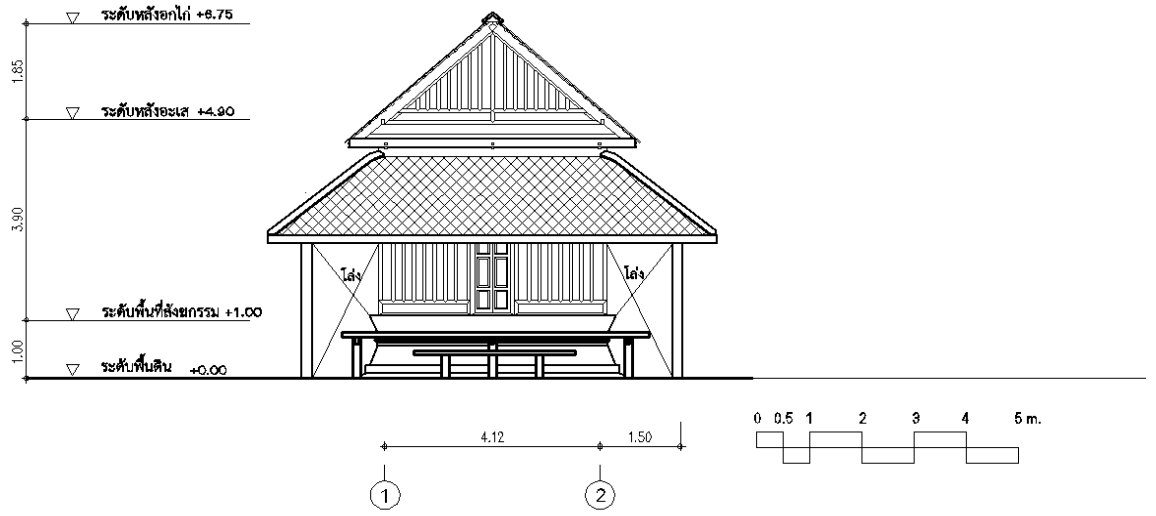
แบบแสดงทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดสระแก ประกอบด้วย ผนัง ผนังหลังคา รูปด้าน รูปตัด ทศนิยมภาพและหุ่นจำลอง ดังภาพที่ 4.10 ถึงภาพที่ 4.15 ดังนี้

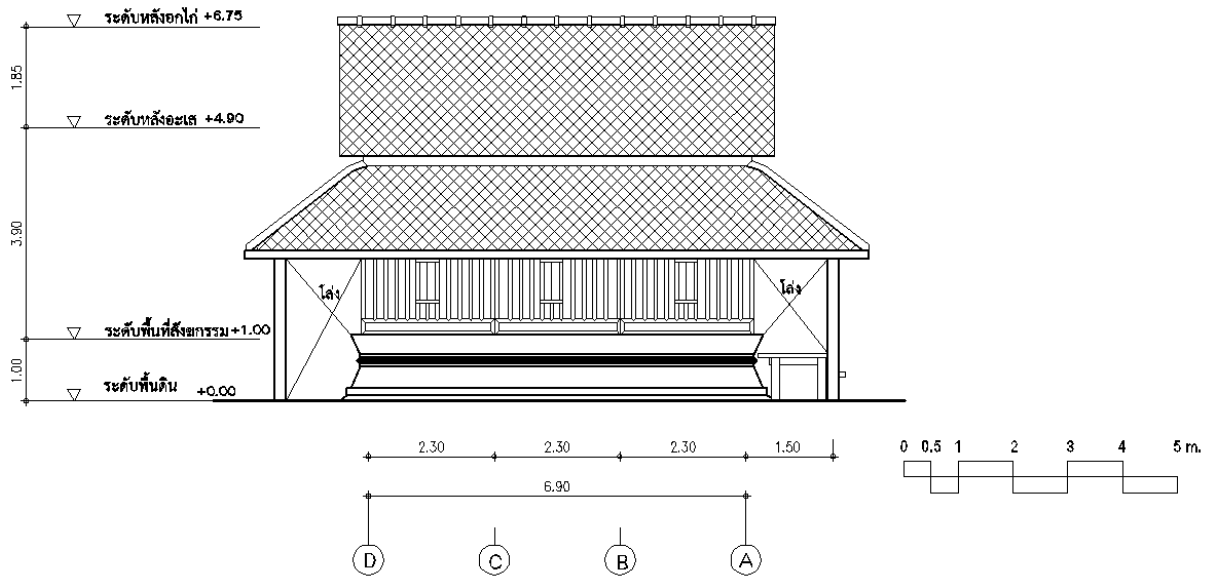
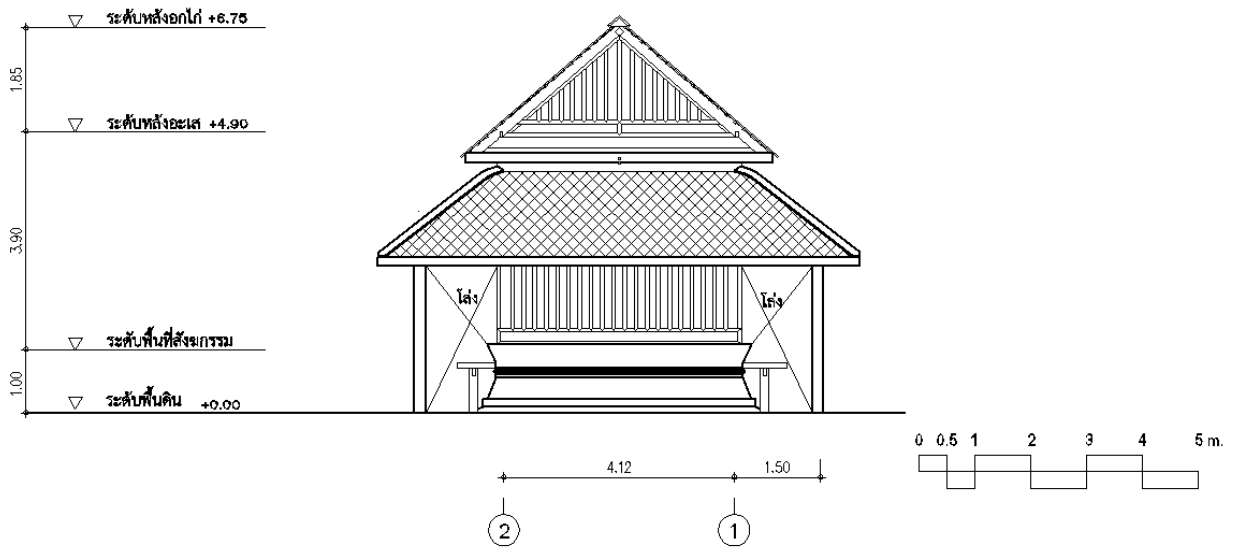
ภาพที่ 4.10 ผังพื้นของอุโบสถวัดสระแก

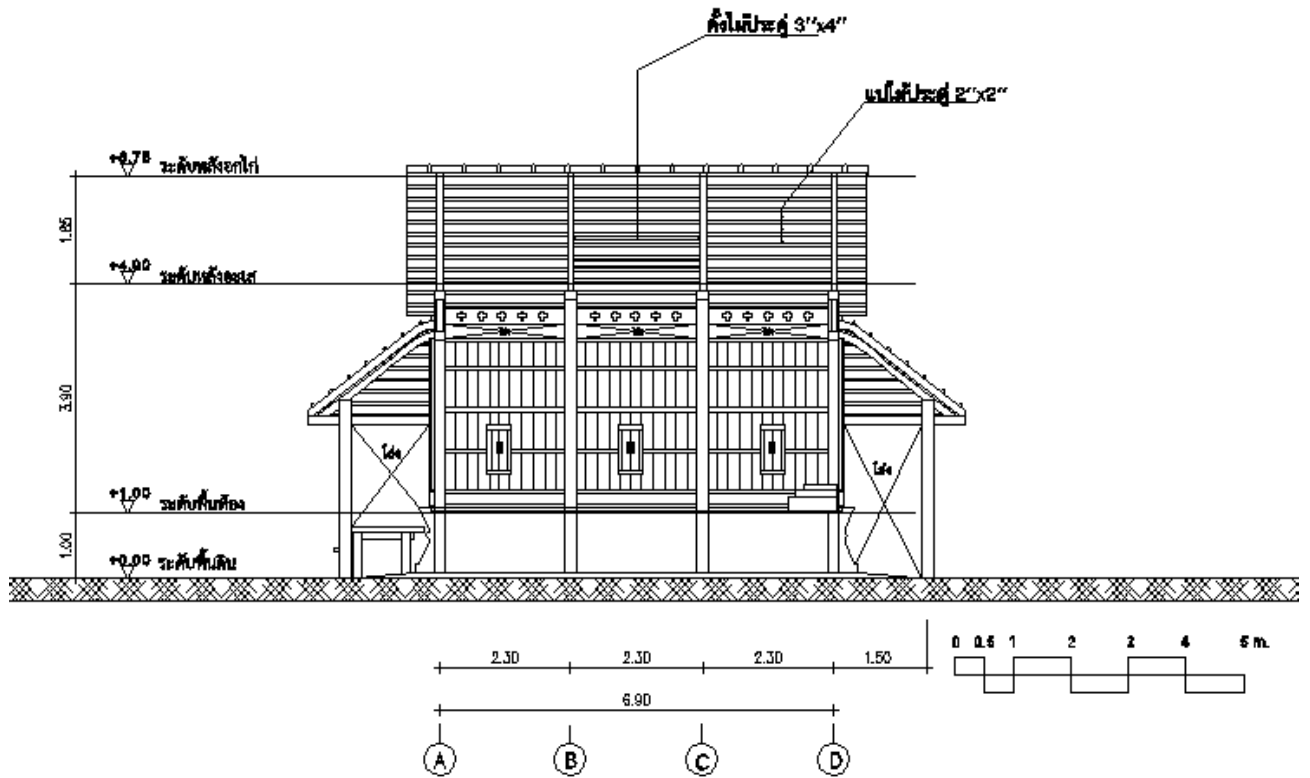
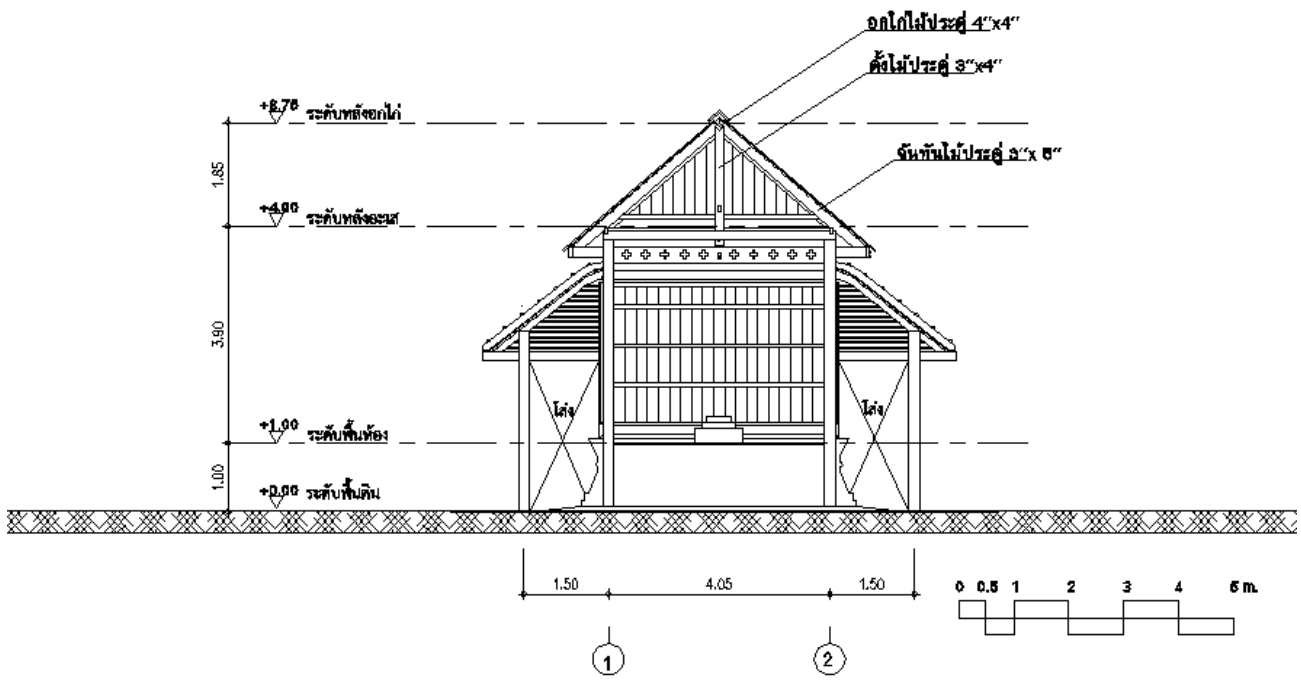
ภาพที่ 4.11 ฝั่งหลังคาของอุโบสถวัดสระแก

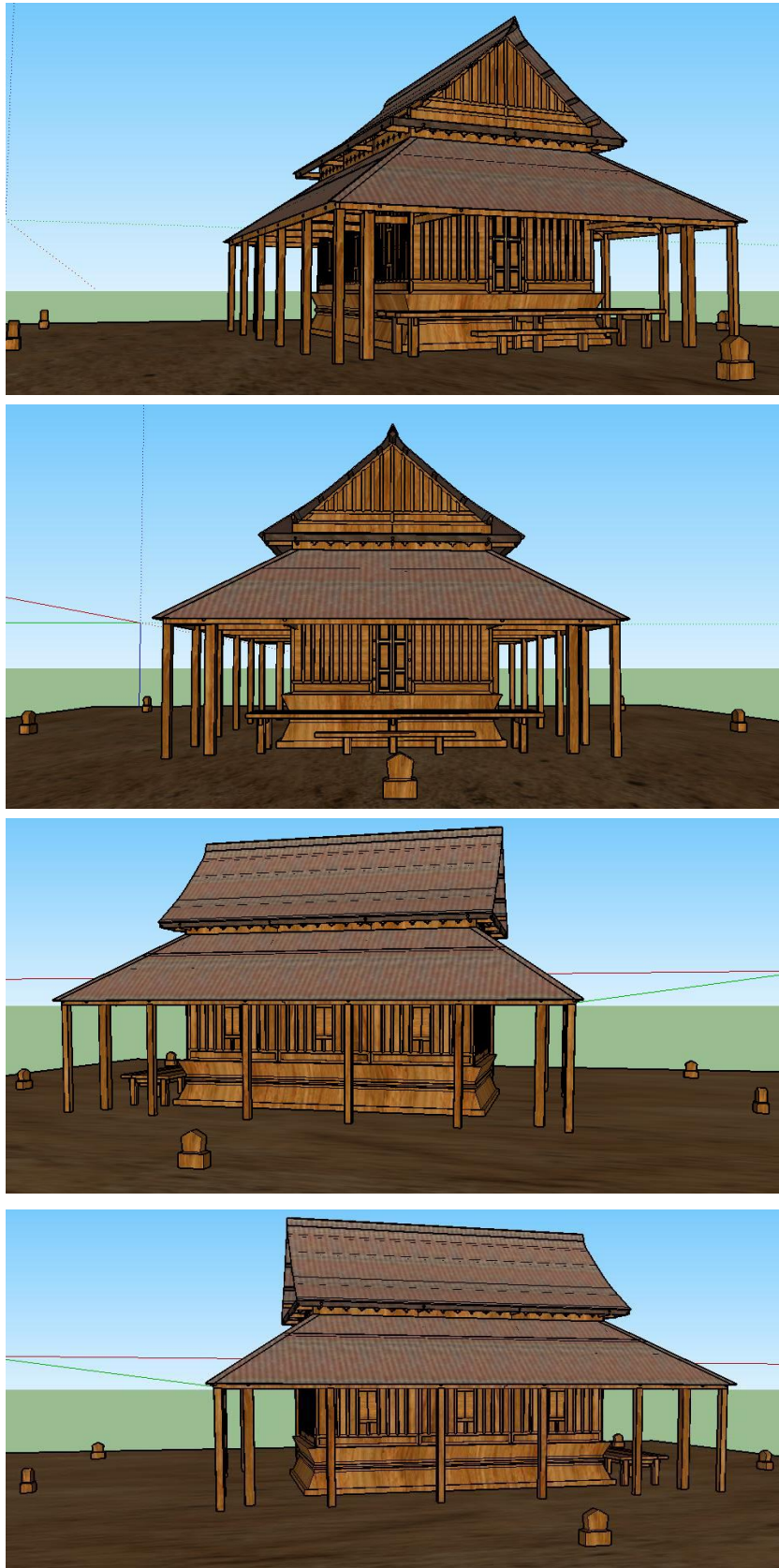
ภาพที่ 4.12 รูปด้านของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.12 (ต่อ)

ภาพที่ 4.13 รูปตัดของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.14 ทรรศนียภาพของอุโบสถวัดสระแก

ภาพที่ 4.15 หุ่นจำลองของอุโบสถวัดสระแก

คุณค่าของสถาปัตยกรรม

บรรพบุรุษของผู้อาวุโสในหมู่บ้านนี้จำนวนหลายคนเคยมีส่วนร่วมในการก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ ทั้งการหาไม้ประดู่เพื่อใช้เป็นโครงสร้างอาคาร การทำแผ่นกระเบื้องมุงหลังคา ล้วนเกิดจากแรงศรัทธาที่รวมพลังสามัคคีของคนในชุมชน โดยมีพระอาจารย์แก้วซึ่งเดิมก่อนออกบวชเป็นช่างก่อสร้างที่มีฝีมือเป็นแกนนำในการก่อสร้างอุโบสถจนแล้วเสร็จได้ใช้ประกอบสังฆกรรมมายาวนาน ชุมชนจึงมีความผูกพันกับอุโบสถหลังนี้จึงเป็นเสมือนเครื่องบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงความผูกพันต่อท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ความสืบเนื่องของวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนของคนบ้านสระแก้ว อาคารจึงมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชนและคุณค่าทางด้านสังคม และด้วยรูปทรงของอาคารที่มีสัดส่วนที่ดีแสดงฝีมือเชิงช่าง มีคุณค่าทางวิชาการและการศึกษา จากการทำงานโครงการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย บริการวิชาการสู่ชุมชนและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ในปีการศึกษา 2558 และการศึกษานุมิปัญญาการกำหนดพื้นที่ในอุโบสถพื้นถิ่นในงานวิจัยของสมบัติ ประจัญสานต์ และคณะ (2559) แสดงถึงความเรียบง่าย สมถะ มีพลัง และแสดงสัจจะของวัสดุ อันเป็นเอกลักษณ์ของอุโบสถอีสานได้เป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันได้ทำพิธีถอนและมีการก่อสร้างอุโบสถ

หลังใหม่แล้ว แต่ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์เหลืออุโบสถไม้จำนวนน้อยหลังจึงควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ ถือได้ว่าอุโบสถวัดสระแกมีคุณค่าที่ตัวสถาปัตยกรรมเอง มีคุณค่าของการคงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีคุณค่าของการคงอยู่ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติเฉพาะท้องถิ่น

สรุป

อุโบสถวัดสระแก ตั้งอยู่ที่อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ อาคารมีอายุราว 100 ปี คาดว่าสร้างสร้างในปี พ.ศ. 2460 โดยมีพระอาจารย์แก้ว เป็นผู้ออกแบบอาคารและเป็นผู้ดำเนินการสร้างร่วมกันกับชาวบ้าน อุโบสถวัดสระแกเป็นอุโบสถแบบทึบ ขนาด 3 ห้อง ผังพื้นแบบทรงโรงสร้างจากไม้ประดู่ทั้งหลัง โดยมีก้อนหินเป็นสีมาแสดงแนวเขตพัทธสีมา ถือเป็นอุโบสถไม้ที่เหลือจำนวนไม่มากนักในจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถใช้ศึกษาวิธีการก่อสร้างเชิงช่าง การเข้าไม้โดยไม้ใช้ตะปู การก่อสร้างอาคารไม้ในระบบสำเร็จรูป เป็นต้น ในปัจจุบันอุโบสถหลังนี้ไม่ได้มีการใช้สอยแล้ว เนื่องจากมีการสร้างอุโบสถหลังใหม่ อาคารหลังเดิมจึงมีสภาพทรุดโทรมอย่างมาก อีกทั้งชุมชนยังไม่มีแผนในการอนุรักษ์

คำถามท้ายบท

1. จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน วัดและอาคารส่งผลต่อลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดสระแกอย่างไร
2. จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดสระแก มีจุดเด่นที่แตกต่างจากอุโบสถพื้นถิ่นในภาคอีสานอย่างไร
3. จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถวัดสระแก ในส่วนใดที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาเชิงช่างของชุมชนอย่างไร
4. จากข้อสันนิษฐานการเปลี่ยนแปลงรูปทรงหลังคาของอุโบสถวัดสระแกนั้น เกิดจากเหตุใด
5. พื้นอาคารที่เป็นดินอัดแน่นและการเทซีเมนต์ทับผิวหน้า มีผลต่ออาคารเช่นไร
6. สีมาของอุโบสถวัดสระแกเป็นสิ่งใด และเป็นไปตามพุทธบัญญัติหรือไม่
7. วิธีการใดที่เหมาะสมในการเสริมความมั่นคงแข็งแรงของอุโบสถวัดสระแก
8. ในฐานะที่เป็นนักศึกษาด้านสถาปัตยกรรมจะมีส่วนช่วยอนุรักษ์อุโบสถวัดสระแกได้อย่างไร